

Arapça, Türkçe ve İngilizcede Ortak Öyküntüler (Calque)

Muhammet Ali Canmuhammetalican@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı

<https://ror.org/05rsv8p09>**Fatih Köksal**koksalfatih5030@gmail.com

Doktora Öğrencisi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı

<https://ror.org/05rsv8p09>

Öz

Bu makale, Arapça, Türkçe ve İngilizce arasında ortak olan "öyküntü" (calque) olgusunu incelemektedir. Çalışmanın temel amacı, diller arası kavramsal aktarımın nasıl gerçekleştiğini örneklerle ortaya koymaktır. Makale, öyküntü kavramının teorik çerçevesini detaylandırarak, farklı türlerini (tam, kısmi ve serbest öyküntüler) sınıflandırmaktadır. Makalede, matbaanın icadından sonra hızlanan kültürel etkileşimle birlikte, dillerin yeni kavramlara olan ihtiyacının arttığı ve bu kavramların kendi dillerinde kelime türetme ya da yabancı dilden aktarma yoluyla karşılandığı belirtiliyor. Öyküntünün, yabancı bir kavramın sözcük anlamının hedef dile çevrilerek yeni bir terim oluşturulması yöntemi olduğu vurgulanıyor. Çalışmada iki temel problemi üzerinde durulmuştur: Birincisi, öyküntü kavramının bilim dünyasında yeterince yerleşmemiş olması ve tanımlarının karmaşıklığıdır. İkinci problem ise bazı öyküntülerin hangi dilden hangi dile geçtiğini tespitinin zorluğudur. Bu zorlukların aşılması için kapsamlı derlem ve tarihsel çalışmaların gerekliliği belirtilmiştir. Bulgular, özellikle deyim ve atasözü düzeyindeki öyküntülerin kültürel temasın niteliğini ve tarihsel etkileşim kanallarını yansıtan önemli göstergeler olduğunu ortaya koymuştur. Makalede, sözlük ve metin taramaları sonucunda bilim, medya, siyaset ve günlük yaşam gibi çeşitli alanlarda birçok ortak öyküntü tespit edilmiştir. Deyim ve atasözü düzeyindeki öyküntülerin, kültürel temasın önemli göstergeleri olduğu sonucuna varılmıştır. Öyküntülerin sadece dilbilimsel birimler olmadığı, aynı zamanda tarihsel, toplumsal ve kültürel etkileşimi belgeleyen önemli kanıtlar olduğu gösterilmiştir. Bu çalışma, diller arası kavram transferi araştırmalarına teorik ve uygulamalı bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Arap Dili, İngilizce, İngiliz Dili, Türkçe, Türk Dili, Öyküntü, Calque.

Common Calques (Loan Translations) in Arabic, Turkish, and English

Abstract

This article examines the phenomenon of the "calque" (loan translation) shared among Arabic, Turkish, and English. Its principal aim is to demonstrate, through examples, how conceptual transfer takes place between languages. The paper elaborates on the theoretical framework of the calque and classifies its various types, namely full, partial, and free calques. The study observes that, following the invention of the printing press, cultural interaction accelerated, and languages increasingly required new concepts, which were met either by coining native words or by adopting foreign expressions. A calque is defined as the process whereby the literal meaning of a foreign concept is rendered into the target language in order to create a new term. Two principal problems are addressed. The first concerns the insufficient establishment of the notion of calque within the scholarly literature and the complexity of its definitions; the second relates to the difficulty of determining, in certain instances, the precise direction of transfer from one language to another. To overcome these challenges, the article underscores the need for comprehensive corpus-based and historical investigations. The findings indicate that calques occurring at the level of idioms and proverbs constitute important evidence of the nature of cultural contact and the channels of historical interaction. Through extensive dictionary and text analyses, the research identifies numerous shared calques in fields such as science, media, politics, and everyday life. It concludes that idiomatic and proverbial calques serve as significant indicators of cultural exchange. Calques are shown not merely to be linguistic units, but also to constitute valuable testimony to historical, social, and cultural interaction. The study thus offers both theoretical and practical contributions to research on interlingual conceptual transfer.

Keywords: Arabic, English, Turkish, Loan-translation, Calque.

Atıf Bilgisi/Citation

Can, Muhammet Ali – Köksal, Fatih. "Arapça, Türkçe ve İngilizcede Ortak Öyküntüler (Calque)". *BALAGH - Journal of Islamic and Humanities Studies* 5/2 (Aralık2025), 41-72.

Giriş

I. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Matbaanın icadından önce kültürel aktarımlar yavaş ilerlerken matbaa sonrasında hız kazanmaya başlamış, modern medya vasıtalarının icadı ile dünya iletişim açısından adeta tek bir şehir haline gelmiştir. Bu sebeple kültür alışverişi gelişmiş ve buna bağlı olarak dilsel etkileşim hız kazanmıştır. Bu etkileşim sanal ortamların yanı sıra, artan akademik göç ve beşeri hareketliliklerde bile kendini göstermektedir. Farklı kültürlerden gelen akademisyenlerin eğitim süreçlerine katılımının, diller arası etkileşimin canlı bir örneği olduğu vurgulanmaktadır.¹ Bu ve benzeri çerçevelerde toplumlar kendilerinde olmayan kavramları diğerlerinden alıntılanmışlardır.

Akademik çalışmalarda toplumlar arasındaki etkileşimi göstermek için genelde kelime alıntılanmaları zikredilmiştir.² Bir dil başka bir dilden ne kadar çok kelime alıntılanmış ise, etkileşim hususunda ona göre belirli bir yargıya varılmıştır. Ancak bu çalışmalarda öyküntülere hiç değinilmemiştir. Oysaki etkileşim açısından öyküntünün alıntılanmadan hiçbir farkı yoktur. Her ikisi de toplumların teması sonucu birbirine verdiği kavramlardır. Alıntılarda kavramlar ses olarak birebir aynısı ya da benzeri alınmaya çalışılırken öyküntülerde tercüme yolu tercih edilmektedir.

Öyküntülerdeki kelimeler genelde kendi dilinden oluştuğu için yabancı dilden herhangi bir alıntılanmanın varlığı ve etkileşimi ilk bakışta görülmez. Örneğin “plastik” kelimesi doğrudan ses olarak alıntılanıldığı için yabancı bir dile ait olduğu hemen belli olmaktadır. Ancak “belgesel” gibi öyküntülerde yabancı dilden ve kültürden herhangi bir etkileşimin var olduğu hemen fark edilememektedir. Çünkü kullanılan kelime, dilin kendisine ait olan bir kelimedir. Bu nedenle, bir dilin diğerinden almış olduğu kavramları belgelemek için alıntı kelimeler ile öyküntülerin de zikredilmesi gerekmektedir. Örneğin Sağlam, Türkçedeki yabancı kelime unsurların sayısının 15542 olduğunu zikretmiş, ancak tam öyküntülerden hiç bahsetmemiştir.³ Burada “radyo, lazer, ketçap” gibi alıntı kelimeler dikkate alınırken, “erime noktası, gürültü kirliliği, ezici çoğunluk” gibi öyküntüler dikkate alınmamıştır. Oysa öyküntüler de kaynak dil ile hedef dil arasındaki akışın varlığının önemli ispatlarından birisidir. Çalışmanın amacı ise Arapça-İngilizce-Türkçe ekseninde kültür akışının öyküntü boyutunu örnekleri ile göstermektedir.

II. Çalışmanın Problemleri

Çalışmanın iki problemi vardır. Birinci problem, öyküntü kavramının henüz bilim dünyasında tam yerini almamış olmasıdır. 19. yüzyılın sonunda başlamış olan öyküntü araştırmalarının gelişimi çok yavaş ilerlemiştir. Öyküntü teriminin tanımı ve alt grupları için yapılan tasniflerde sıkça ihtilaflarla karşılaşılmaktadır. Bu nedenle Arapça-İngilizce-Türkçe arasındaki öyküntülere geçmeden önce öyküntü araştırmalarının oluşum süreçleri ile ilgili detaylı bilgi verilmek zorunda kalınmıştır.

İkinci problem ise bazı öyküntülerin hangi dilden hangi dile geçtiği sorunudur. Günümüzde “altyapı” kelimesinin İngilizcedeki “infrastructure” kelimesinden öyküntü

¹ Çevik, İsmail – Yalvaç Arıcı, Handan. “Yabancı Uyrıklı Akademisyenlerin İlahiyat Eğitimi ve Akademik Yaşam Üzerine Görüşleri: Deneyimler ve Zorluklar”. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (Eylül 2025): 275. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1663267>

² Örnek için bkz. Fakhriyya Aliyeva, “A World in Words: The Impact of Borrowings and Loanwords on the English Lexicon”, *Porta Universorum* 1/2 (2025).

³ Musa Yaşar Sağlam, “Türkçe’deki Terim Sorunsalı”, *Türkbilgi* 14 (2007), 171.

olarak alındığı aşikârdır. Ancak tarihin geçmişlerinden gelen bazı öyküntülerde bu o kadar kolay tespit edilememektedir. Bazı durumlarda ise öyküntünün var olup olmadığı hususu da büyük sorun teşkil etmektedir. Çünkü bir dilde bir kelimeden yeni bir terim türetilmesi hadisesi, başka bir dilde de aynı şekilde kendiliğinden gelişmiş olma ihtimali vardır. Örneğin “kahve” kelimesi bir içecek türünü ifade ederken, kahve içilen mekânın adına da “kahve” denilmiştir. İngilizcede de aynı şekilde “coffee” bir içecek adı iken, daha sonra mekânın adına “coffe” denmiştir. Burada bir öyküntünün var olabileceği akla gelebilir. Ancak her iki dilde kendi kendine terim oluşma ihtimali de mevcuttur.

III. Çalışmanın Sınırları

Çalışmada iki tür sınırlandırma yapılmıştır. Birincisi, bir dildeki kavramın öyküntü olarak diğer iki dilde de var olması, yani İngilizce-Arapça-Türkçe dillerinin üçünde de öyküntünün bulunması gerekmektedir. Bir kavramın sadece İngilizce-Türkçe olarak ortak öyküntülü olması ve Arapçada öyküntünün olmaması durumunda, o kavram çalışmanın kapsamına alınmamıştır. Örneğin “grandfather” Türkçeye “büyükbaba” olarak öyküntülenmiştir, ancak Arapçada cedd (جد) kelimesinde herhangi bir öyküntü olmadığı için bu kapsama girmemiştir.

Çalışmadaki ikinci sınırlandırma ise kaynak taramasının meydana getirdiği süre sıkıntısıdır. İngilizce-Arapça-Türkçe arası ortak öyküntülerin tespitinin yapılabilmesi için bu dillere ait sözlüklerinin tamamının taranması gerekmektedir. Makale çalışmasının zamanının kısıtlı olması buna izin vermemektedir. Bu nedenle tüm sözlüklerin evreninde belirli sözlük örnekleme esas alınmıştır. Genel sözlüklerin yanında belirli ihtisas sözlüklerin incelenmesine önem verilmiştir. Bu esasa göre şu sözlükler taranarak öyküntüler tespit edilmiştir:

- Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*.
- Ali Yılmaz, *Arapça-Türkçe-İngilizce-Fransızca Sosyal Bilimler Sözlüğü*
- Sezer Yılmaz: *Arapça-Türkçe-İngilizce Hukuk Terimleri Sözlüğü*
- Kerim Açıık, *Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Askerî Terimler Sözlüğü*
- Muhammed Sami Bakır, *Arapça-Türkçe Türkçe-Arapça Ekonomi Sözlüğü*
- Osman Düzgün, Hande Ayşe Yıldırım, *Türkçe-Arapça-İngilizce Tıp Terimleri Sözlüğü*
- Türkiye Bilişim Derneği, *Bilişim Sözlüğü* (İngilizce – Türkçe)⁴
- Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Sözlüğü: Türkçe bilim terimleri sözlüğü programı çalışmaları kapsamında online erişime sunulan; sosyal bilimler terimleri sözlüğü, doğa bilimleri terimleri sözlüğü, mühendislik bilimleri terimleri sözlüğü ve sağlık bilimleri terimleri sözlüğü⁵
- Mevlüt Öztürk, *Methods Used in The Media for the Arabicization of Scentific and Technical Terms in English*

⁴ Bilişimde Özenli Türkçe (BÖT), “TBD Bilişim Sözlüğü (İngilizce – Türkçe)” (Güncelleme: 8 Eylül 2025; Erişim: 25 Eylül 2025), <https://bilisimde.ozenliturkce.org.tr/onerilen-tum-terimler-ingilizce-turkce/>.

⁵ Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA), “TÜBA Bilim Terimleri Sözlüğü” (Erişim: 25 Eylül 2025), <https://terim.tuba.gov.tr/>.

IV. Konu ile İlgili Daha Önce Yapılmış Benzer Çalışmalar

Konu ile doğrudan alakalı bir çalışma yapılmamıştır. Sadece benzer konular üzerinde araştırmalara rastlanabilmektedir:

- Ali Kemal Şaş, “*Türkçe Arapça İlişkileri Bağlamında Anlam Aktarması Yoluyla Oluşmuş Bitki Adları*” adlı makalede Türkçe ve Arapça arasındaki ortak bitki öyküntülerini vermiştir. Diğer kategorilerdeki öyküntüler ve İngilizce ile ortak olan öyküntüler burada verilmemiştir.⁶
- Ümit Duran, “*Yunanca Bazı Terimlerin Türkçedeki Latince ve Arapça Öyküntüleri (Calque) Üzerine Bir İnceleme*” adlı çalışmada İngilizce ile ortak olan öyküntüler kapsam dışı bırakılmıştır. Ayrıca öyküntü örneği olarak sadece iki kavram verilmiştir.⁷
- Esraa Fattah, Mohammed Albarakati ve Shuaa Alamri “*A Corpus-Based Study on the Calquing of Arabic Subtitles in English and French Movies*”⁸ çalışmasında İngilizce ve Fransızca filmlerinin Arapça alt yazılarındaki öyküntüleri ele almışlardır. Türkçedeki ortak öyküntüler kapsam dışı kalmıştır. Ayrıca genel olarak sözlük taraması yerine sadece filmlerdeki alt yazılarla yetinmişlerdir.
- Rokiah Awang ve Ghada Salman, “*Translation and Arabicization Methods of English Scientific and Technical Terms into Arabic*”⁹ makalelerinde İngilizce bilimsel terimlerin Arapçaya verintilenmesinde bazı durumlarda öyküntünün meydana gelmesine değinmişlerdir. Böylece Arapçadaki İngilizce kavramların %18’inin öyküntü olduğu tespiti yapmışlardır.
- Fannouna, Mahmoud “*Procedures and strategies used in English-Arabic news translation. The case of Palestinian graduates translations*”.¹⁰ Bu makalede cümle yapısı olarak İngilizceden Arapçaya geçen öyküntülere yer verilmiştir.

1. Dillerde Kavram Oluşturma İhtiyacı

Toplumların dinamik yapıya sahip olmaları nedeniyle teknolojik ilerlemeler, kültürel dönüşümler, siyasi hareketlenmeler ve küresel etkileşimler sürekli olarak kendi dokularını şekillendirmektedir. Bu değişim sürecinde, mevcut dil ve kavram dağarcığı, yeni ortaya çıkan olguları, deneyimleri ve ilişkileri tanımlamakta yetersiz kalabilir. Dolayısıyla yeni kavramlar üretme gerekliliği bir zorunluluk haline gelir.

⁶ Ali Kemal Şaş, “Türkçe Arapça İlişkileri Bağlamında Anlam Aktarması Yoluyla Oluşmuş Bitki Adları”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 9/2 (2020).

⁷ Ümit Duran, “Yunanca Bazı Terimlerin Türkçedeki Latince ve Arapça Öyküntüleri (Calque) Üzerine Bir İnceleme”, *Tabvla Dergisi* 7 (2020).

⁸ Esraa Fattah - Mohammed Albarakati - Shuaa Alamri, “A Corpus-Based Study on the Calquing of Arabic Subtitles in English and French Movies”, *International Journal of Linguistics, Literature and Translation*, 7/12.

⁹ Rokiah Awang - Ghada Salman, “Translation and Arabicization Methods of English Scientific and Technical Terms into Arabic”, *AWEJ for Translation & Literary Studies* 1/2 (2017).

¹⁰ Mahmoud Fannouna, “Procedures and strategies used in English-Arabic news translation. The case of Palestinian graduates translations”, *ExELL* 12/1 (2024).

Yeni kavramların ortaya çıkışının temelinde, "kavramsal boşluk" (conceptual gap)¹¹ olgusu yatar. Toplum, daha önce karşılaşmadığı bir durumu kolektif olarak tecrübe etmeye başladığında, bu durumu ifade edecek bir kelimenin yokluğu, onu anlama, tartışma ve analiz etme çabalarını sekteye uğratar. Örneğin, dijital iletişimin yaygınlaşmasından önce, "çevrimiçi" (online), "trollemek" (trolling) veya "siber zorbalık" (cyberbullying) gibi kavramlara ihtiyaç duyulmamıştı. Bu olgular ortaya çıktığında, onları tanımlayacak yeni terimler icat edilmesi, toplumun bu yeni gerçekliği kolektif bilincinde işlemesine ve üzerine düşünmesine olanak sağlamıştır.

Bununla bağlantılı olarak, yeni kavram üretmek bir epistemolojik gerekliliktir. Dil, düşüncenin taşıyıcısıdır. Düşünce sınırlarımızı büyük ölçüde dilimizin sınırları belirler. Yeni bir kavram, yalnızca var olan bir şeyi etiketlemekle kalmaz, aynı zamanda zihnimizde yeni bir kategori, yeni bir düşünce şeması açar. Örneğin, "karbon ayak izi" kavramı, iklim değişikliği tartışmalarında bireysel sorumluluğu somutlaştırmış ve kişisel tüketim alışkanlıklarıyla küresel bir sorun arasında daha önce kurulmamış bir bağlantıyı zihinlerimize yerleştirmiştir. Kavramlar olmasaydı, bu ilişki belirsiz ve soyut olurdu. Dolayısıyla, yeni kavramlar, bilgi üretimini ve eleştirel düşünceyi mümkün kılar.

Sonuç olarak, toplumda yeni bir kavram üretme ihtiyacı, sıradan bir dilbilimsel gelişmeden çok daha derin anlamlar taşır. Bu ihtiyaç, toplumsal değişimin kaçınılmaz bir sonucu, bilgiyi genişletmenin bir aracıdır. Yeni kavramlar sadece "yeni kelimeler" vermekten ziyade belirli düşünme yönü oluşturur.

Yeni kavramlara yeni kelimelerin nasıl verileceği hususunda iki temel durum vardır. Birincisi, kendi dili içerisinde yeni kelime türetme olgusudur. İkincisi ise yabancı dildeki kavramın kendi diline aktarılmasıdır. Kavramlara kelime bulma konusunda her ikisinin kendine özel metotları vardır.

1.1. Kendi Dili İçinde Oluşan Bir Kavrama Kelime Türetme

Konunun daha iyi anlaşılması için öncelikle bir kavram için kendi dili içerisinde kelime türetme metotlarına göz atılacaktır:

- a) Türetme (Derivation): Bir köke veya gövdeye yapım eki getirilerek yeni bir sözcük oluşturulmasıdır. Örnek: Görmek fiilinden görsel teriminin türetilmesi.
- b) Örnekseme (Analogy): Var olan bir terimden esinlenilerek yeni bir terim yaratılmasıdır.

Ana Dilden Örnekseme: Dilimizde daha önce kullanılan bir kalıbın yeni bir terim için kullanılması. Örnek: "Donanım" kelimesinin kalıbı ile "yazılım" kelimesinin oluşturulması.

¹¹ Songül İlbaş, "Dilsel Boşluk Kavramı: Tanım, Sınıflandırma ve Örnekler", *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 8/20 (2019); Songül, İlbaş. *Türkiye Türkçesinde Dilsel Boşluk* (Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019); Oğuzhan Kısa, *Güncel Türkçe Sözlük'te Sözlüksel Boşluk (Türkmen Türkçesi Temelinde)* (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023).

Yabancı Dilden Örnekseme: Yabancı bir dildeki terim kalıbının kendi dilimize uyarlanması. Örnek: İngilizcedeki "computer literacy" (bilgisayar okuryazarlığı) ifadesine benzeyerek veri okuryazarlığı teriminin oluşturulması.

- c) Tür Değiştirme (Conversion): Bir sözcüğün türünü (isim, fiil, sıfat) değiştirmeden farklı bir alanda kullanılmasıdır. Örnek: Tıp alanında kullanılan doku teriminin, matematikte doku analizi gibi bir kavram için kullanılması.
- d) Genel Dilden Sözcük Aktarma: Günlük dildeki bir sözcüğün bir bilim veya meslek dalında terim olarak kullanılmasıdır. Örnek: Genel dilde "belli bir düzeni takip etme" anlamına gelen dizi sözcüğünün, matematikte bir terim olarak kullanılması.
- e) Ağızlardan Sözcük Aktarma: Farklı yöresel dillerdeki (ağızlardaki) sözcüklerin terimleştirilmesidir. Örnek: Çiftçilikte kullanılan ve "toprağın kazılması" anlamına gelen yarmak sözcüğünün, jeolojide bir fay hattının araziyi bölmesi için kullanılması.
- f) Tarihî Lehçelerden Sözcük Aktarma: Eski Türk lehçelerinden alınan sözcüklerin terim olarak kullanılmasıdır. Örnek: Eski Türkçede iz/işaret anlamına gelen "bel" kelimesinden "belge" kelimesinin türetilmesi.
- g) Çağdaş Lehçelerden Sözcük Aktarma: Günümüzde kullanılan ancak farklı coğrafyalarda konuşulan Türk lehçelerinden alınan sözcüklerin terim olarak kullanılmasıdır. Örnek: Kazak Türkçesindeki "savcı" kelimesinin Türkiye Türkçesine aktarılması.
- h) Birleştirme (Compounding): İki veya daha fazla bağımsız sözcüğün birleştirilerek yeni bir terim oluşturulmasıdır. Örnek: Açık ve ölçer sözcüklerinin birleşmesiyle açölçer teriminin oluşması.
- i) Kırpma (Clipping): Bir sözcüğün başından, ortasından veya sonundan bir bölümün atılarak kısaltılmasıdır. Örnek: Almancada ücret ölçen cihaz için "taxameter" kelimesinin baş kısmı kırılıp "taxi" şeklinde ücret karşılığı götüren araçların tamamı için kullanılan terime dönüşmesi.
- j) Karma (Blending): İki farklı sözcüğün parçalarının birleştirilerek yeni bir terim oluşturulmasıdır. Örnek: Bilgi ve işlem sözcüklerinin parçalarının birleşerek bilişim teriminin oluşturulması.
- k) Genelleşme (Generalization): Bir özel ismin veya belirli bir alandaki bir terimin, daha geniş bir anlam kazanmasıdır. Örnek: Bir firmanın ürettiği bir ürüne ait olan "kot" isminin, tüm benzer ürünleri ifade etmek için kullanılması.

- l) Başharfleştirme (Initialism): Bir terim grubundaki sözcüklerin baş harflerinin alınarak yeni bir terim oluşturulmasıdır. Örnek: posta, telefon ve telgraf için PTT kısaltmasının doğrudan kullanılması.
- m) Eksiltme (Ellipsis): Bir terim grubundaki bazı sözcüklerin atılarak geriye kalanların terim olarak kullanılmasıdır. Örnek: Merkez bankası ifadesinde, bankası sözcüğünün eksiltilerek sadece merkez teriminin kullanılması.
- n) Uydurma (Coinage): Hiçbir köke veya bilinen bir sözcüğe dayanmayan, tamamen yeni bir terim yaratılmasıdır. Örnek: Dayanıklı ve esnek olan bir döküm malzemesi için “naylon” kelimesi ortaya atılmış ve tür ismi olarak yerleşmiştir.
- o) İkileme (Reduplication): Bir sözcüğün tekrar edilerek veya yakın sesli bir sözcükle birlikte kullanılarak yeni bir anlam kazanmasıdır. Örnek: Bir olayın oluşum anında olma durumu için “sıcaklığı sıcaklığına” ifadesinin kullanılması.
- p) Yansıma (Onomatopoeia) : Doğadaki seslerin taklit edilerek terim haline getirilmesidir. Örnek: “Çatlamak” kelimesi çatlama esnasında meydana gelen “çat” sesinden türetilmiştir.
- q) Geri Oluşum (Backformation): Uzun bir sözcükten veya terimden, kısa bir sözcüğün türetilmesidir. Örnek: İngilizcede “Television” (televizyon) kelimesi kısaltılarak “televise” (yayın yapmak) şeklinde fiil olarak kullanılmaktadır.¹²

1.2. Başka Bir Dilden Kavram Aktarma

Toplum bir kavramı kendisi oluşturmayıp yabancı bir toplumdan devralacağına alıntılama yapar. Bu kavramlar dile farklı yöntemlerle girer. Dilleri farklı olan toplumlar bir arada yaşadıklarında ya da birbirlerinin literatürünü okuduklarında kelime alıntılarının meydana gelmesi kaçınılmazdır. Örneğin Türk’ler ile Arap’ların bir arada yaşamaları sonucu Türkçeye Arapçadan birçok kelime alıntılanmıştır. Arapçaya ise nispeten daha az alıntılama yapılmıştır. Aynı coğrafyada bir arada yaşamayıp yazılı literatür sebebi ile de alıntılama meydana gelmektedir. Örneğin İngiliz’lerin bir arada yaşamadığı birçok toplumun diline İngilizceden alıntı yapılmıştır.

Kelime alıntılama sürecinde beş ana etken vardır. Bu etkenlerin yoğunluğuna göre alıntılama işlemi de artış göstermektedir.

- a) Coğrafya: İki toplumun yaşadığı coğrafi durum, alıntılama neden olmaktadır. Sınır komşuluğu yapan ya da ticarî ilişkisi olan toplumlarda zayıf oranda alıntılama gerçekleşir. Ancak aynı coğrafyanın içerisinde yaşamaları durumunda alıntılama artmaktadır.

¹² Ali Kemal Şaş, “Türkçede terim oluşturma yolları ve bilişim terimlerinin oluşum süreçleri”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 21 (2020).

- b) Zaman: İki toplumun bir arada yaşama süresi uzadıkça alıntılama da artış meydana gelmektedir.
- c) Din: Toplamlar mensup oldukları dinin kavramlarını kendi dillerine alıntılanmaktadır. Burada en önemli etkenlerden biri, ilgili dini hangi dilden öğrenmiş olmalarıdır. Örneğin Türkler İslam'ı hem Araplardan hem de İranlılardan öğrenmişlerdir. Bu nedenle Türkler İslam'a geçerken Arapça haricinde Farsçadan "peygamber, abdest, namaz" gibi kelimeleri de alıntılanmışlardır.
- d) Dil yapısı: Bazı dillerin gramer yapısı yabancı kelimeleri alıntılanmayı zorlaştırmaktadır. Örneğin Arapça kalıp dili olduğu için yabancı kelimelerin Arapçada alıntılanarak fiil halinde kullanması zordur. Bu nedenle Araplar temas halinde oldukları toplumlardan az kelime alıntılanırken, kendileri çok kelime verintilemişlerdir. Örneğin Fransızcadaki "concentrer" fiili Türkçede "olmak" eki ile "konsantre olmak" şeklinde Türkçe orijinal fiil gibi hem zaman çekimleri hem de şahıs çekimleri yapılabilmektedir (örneğin: "konsantre oldum, konsantre olacaksınız"). Ancak aynı kelime Arapçanın kalıp yapısına uymadığı için alıntılanıp fiil olarak şahıs ve zaman formatında çekimlenememektedir.
- e) Bir kavramın kendi dilinde var olmaması: Toplamların farklı kültürel yapısı sebebiyle kendilerinde bulunmayan kavramları diğer toplumda görünce zaman zaman alıntılanmaktadır. Örneğin balık kültürü Orta Asya'da zayıf olduğu için Türkler Malazgirt Savaşı öncesi Anadolu'ya girmeden önce balık isim çeşitlerini pek bilmezken, Anadolu'ya girdikten sonra Yunanlıların deniz kültüründen istifade etmişler ve birçok balık ismini (örnek: Çipura, İskorpit, İstiridye vs.) Yunancadan alıntılanmışlardır.¹³
- f) Literatür: Bilim, sanat ve diğer birçok alandaki gelişmeler başka toplamlar tarafından takip edildiğinde onlara ait olan dilin ilgili kavramları da alıntılanmaktadır. Teknolojik gelişme sonrasında alıntılanmaların büyük çoğunluğu literatür vasıtasıyla gerçekleşmiştir.

Bunların dışında başka birçok etken vardır. Ancak en yoğun olarak bu maddelerde alıntılanma gerçekleşmektedir. Şimdi yabancı bir kavramın hedef dile aktarılmasındaki yöntemler gösterilecektir.

- a) Alıntılama: Yabancı bir dildeki bir terimin olduğu gibi alınarak kullanılmasıdır. Örnek: İngilizcedeki "web" ya da "internet" teriminin Türkçede kullanılması.

¹³ Mustafa Yağbasan, "Kültürlerarası Etkileşim Bağlamında Türkçe ve Yunanca'daki Ortak Sözcüklerin Değerlendirilmesi", *Firat University Journal Of Social Sciences*, 20/1 (2010).

- b) Genişletme: Hedef dilde mevcut olan bir kelimeye ikinci bir anlam yükleyerek o kelimenin anlamını genişletme. Örneğin modern dönemde motorlu taşıtın icadı ile her dilde bu kavramı karşılayacak kelimeler bulunmuş ya da oluşturulmuştur. Fransızcada “automobile” kelimesi bu kavrama karşılık gelmiştir. Türkçede bu kavram için doğrudan alıntılama yapıp “otomobil” kelimesi kullanılmıştır. Ancak Arapçada “kafile” anlamına gelen “seyyâra” (سَيَّارَة)¹⁴ kelimesinin anlamı genişletilmiş ve bu kelimeye “otomobil” anlamı da yüklenmiştir.¹⁵
- c) Öyküntü (Calque): Kaynak dildeki bir kavramın asıl sözlük anlamının hedef dile tercüme edilmesi ile ona yeni bir kavram kazandırma. Örnek: İngilizcedeki “skyscraper” (gökyüzü+kazıyıcı) teriminin, gökdelen (gök+delen) olarak Türkçeye çevrilmesi ya da bilgisayar ekran kumandası olarak kullanılan aygıtta “fare” (mouse) denmesi.

2. Öyküntünün Kavramsal Çerçevesi

Öyküntü kelimesinin ortaya çıkışına kadar farklı birçok kelime bu kavramı ifade etmek için kullanılmıştır. Bunlar anlam aktarması, muhteva iktibas, ödünçlemeli çeviri, ödünç çeviri, çevirme, birleşik terim oluşturma, çeviri sözcük, çevirme, anlam etkilenmesi, anlam kopyalaması, öykünme öyküntüdür.¹⁶ Öyküntü kelimesi ve eş anlamlıları için birçok tanım yapılmıştır. Bu terimler literatürde henüz yaygınlık kazanamadığı için önce öyküntünün tanımlarına yer verilecek, daha sonra tarihsel gelişim süreci incelenecektir.

Öyküntünün tanımları incelenirken en çok dikkat çeken durum, TDK’nın hiçbir sözlüğünde öyküntü ya da eş anlamlılarının verilmemiş olmasıdır. Ayrıca Türkiye’de yapılan öyküntü ya da eş anlamlı kelimelerinin tanımları çok karmaşıktır. Örnek verilmeden yalın tanım cümlesi ile okur tarafından anlaşılamadığı için ancak somut örnekler verildikten sonra anlaşılabilir. Bu da öyküntü kelimesine tanım oluşturma ne denli zor olduğunu göstermektedir. Örnek olması bakımından dört adet sözlükten öyküntü ya da eş anlamlılarının tanımları verilecektir:

- a) Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü: “Öyküntü: Bir dilden öbürüne, genellikle kelimesi kelimesine çeviri yoluyla içerik ve -bileşik biçimler söz konusu olduğunda- sıralanış düzeni aktarma; bu işlem sonunda ortaya çıkan biçim.”¹⁷

¹⁴ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Cevherî el-Fârâbî Ebû Nasr el-Cevherî, *Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-'Arabiyye*, thk. Muhammed Tâmer (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2009), 576.

¹⁵ İbrahim Enîs - Abdulhalim Muntahir - Atiyye es-Savâlihî - Muhammed Halefullah Ahmed, *Mecme'u'l-Lugati'l-'Arabiyye, el-Mu'cemü'l-'vasîl* (İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye), 467.

¹⁶ Şaş, “Türkçede terim oluşturma yolları”, 247-248. Karaman, “ödünç çeviri” için “televizyon” ile “kontaktlens” kelimelerini örnek verir. Ancak bunlar ödünç çeviri değil, ödünçlemedir. Öyküntü için de “birleşik terim oluşturma” ifadesini kullanmıştır. Ancak bu da “fare” (mouse) gibi tek kelimeli öyküntüleri kapsamamaktadır. Burcu İlkay Karaman, “Terim Oluşturma Yöntemleri”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 57/2 (2009), s. 13. Başkan, “çevirme” kelimesini öyküntü anlamında kullanmıştır. Ancak bu ifadenin öyküntü anlamında kullanıldığı kendisinden başka bir literatürde rastlanmamaktadır. Zira “çevirme” kelimesi doğrudan “tercüme etme” anlamına geldiği için bazı bu kelime ile bazı karışıklıkların çıkması da muhtemel olur. Özcan Başkan, “Terimlerde Özleşme Sorunu.” *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 21 (1973-1974), 177.

¹⁷ Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 1998), 156.

- b) Dilbilim Sözlüğü: “Ödünçlemeli çeviri (loan translation, calque) biçimbilim: Her bir birimin çevirildiği dilde tek tek eşdeğerli birimlere dönüştürülmesi biçimindeki anlam ödünçlemesi yöntemi.”¹⁸
- c) Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (TÜBA): “Öyküntü: Bir dilden öbürüne, genellikle kelimesi kelimesine çeviri yoluyla içerik ve (bileşik biçimler söz konusu olduğunda) sıralanış düzeni aktarma; bu işlem sonunda ortaya çıkan biçim.”¹⁹
- d) Vinay ve Darbelnet: “Öyküntü (calque), bir dilin başka bir dilden bir ifade biçimini ödünç alması; ancak bu ifadeyi oluşturan öğeleri kelime kelime, birebir şekilde çevirerek kendi dilinde yeniden üretmesi biçiminde gerçekleşen özel bir ödünçleme türüdür.”²⁰

Tanımlardan görüldüğü üzere hiçbirinde yalın tanım ile ne kastedildiği tam olarak anlaşılamamaktadır. Bu tanımları sadece daha önce öyküntünün ne olduğunu bilen bir kimse anlayabilmektedir. Ancak öyküntü konusunu bilmeden, ilk kez bu tanım ile karşılaşp hiçbir somut örneğini görmeyen bir kimse, tanımdan bir çıkarım yapamamaktadır.

Bu makale çerçevesinde yukarıda oluşturulmuş olan “Kaynak dildeki bir kavramın asıl sözlük anlamının hedef dile tercüme edilmesi ile ona yeni terim kazandırmaktır.” tanımının da tamamen yeterli olduğu söylenemez. Bu nedenle ilk okuyuşta ilgili kavramı zihinde canlandıracak yeni bir tanıma ihtiyaç vardır ve bunun için müstakil bir çalışma yapılması gerekmektedir. Bu çalışmanın konusu ve sınırları buna müsaade etmemektedir.²¹

3. Öyküntü Araştırmalarının Tarihi Gelişimi

Öyküntü tanımları verildikten sonra şimdi tarihsel gelişimine kısaca göz atılacaktır. Öyküntü konusundan ilk olarak Richard Heinzel 1875’te bahsetmiştir. Fransızca ile Almanca arasındaki ortak öyküntülere dikkat çekmiş ve bunun bazen bir tesadüf olması ihtimali üzerinde de durmuştur. Örnek olarak “Gefahr Laufen”- “encourir danger” (tehlikeye maruz kalmak), “Gnade finden” - “trouver merci” (lütuf bulmak) ve “den Hof machen ” - “fair la cour” (kur yapmak) ifadelerini göstermiştir. Ancak Heinzel burada öyküntü terimi için herhangi bir terim kullanmamıştır.²²

Daha sonra Macar filolog Zsigmond Simonyi (1853-1919) tarafından 1888’de öyküntü için ilk kez bir terim oluşturulmuştur. Simonyi bu tür alıntılara “nyelvet fogni” (dil almak) demektedir.²³ Simonyi’den sonra Geo Möhl 1889’da öyküntüleri tam ve kısmi

¹⁸ Kamile İmer, *DİLBİLİM SÖZLÜĞÜ* (İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011), 199.

¹⁹ TÜBA – Türkiye Bilimler Akademisi, “Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü Programı”, internet sayfası, erişim tarihi: 24 Ağustos 2025, <http://terim.tuba.gov.tr/>

²⁰ Jean-Paul Vinay - Jean Darbelnet, *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*, çev. Juan Sager (Amsterdam-Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1995) 32.

²¹ Hülya Uysal, “İlk Dönem Türkçeleştirme Çalışmalarında (1932-1950) Öyküntü Yöntemi (Calque) Ve Örnekleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 20/2 (2013), 115.

²² Richard Heinzel, *Über den Stil der Germanischen Poesie*, (Londra: Trübner & Comp., 1875), 2.

²³ Doğan Aksan, “Anlam Alışverişi Olayları ve Türkçe”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*, Belleten 9 (1962), 208.

olarak iki ayırmıştır. Louis Duvau 1893'te bu olgudan bahsetmekle birlikte herhangi bir yeni bilgi getirmemiştir. Michel Bréal 1896'da Fransızca “décider” ile Almanca “entscheiden” (karar vermek, asıl kelime anlamı birbirinden kesmek) gibi kelimeleri örnek göstererek burada metafor aktarımının varlığına işaret etmiştir.²⁴ Samuel Singer 1903'te öyküntü konusunu daha derin ele alarak ve birçok örneklerini sıralayarak bunlara genel bir isim vermeden “Bedeutungslehnwörter” (anlam ödünç kelimeleri) ile “Bildungslehnwörter” (teşkil ödünç kelimeleri) şeklinde ikiye tasnif etmiştir. Bundan sonra öyküntü ile ilgili bazı çalışmalar devam etmiştir. 1912'de ise önemli bir gelişme olarak öyküntü için “calque” kelimesi Sandfeld ile Jensen tarafından ortaya konmuştur. Bundan sonra Fransızca ve İngilizcede bu terim genel kabul görmüş ve öyküntü için diğer ifadeler yine kullanılmakla birlikte en çok “calque”ın kullanıldığı görülmüştür. 1935'te Elisabeth Back, Almancada daha sonra genel kabul görececek olan “Lehnübersetzung” (ödünç çeviri) kelimesini öyküntü için kullanmıştır.²⁵

Bundan sonrasında öyküntü konusundaki çalışmalar hızla artmış ve ilk baştaki terimsel bocalama da sona ererek İngilizcede “calque”, Almancada ise “Lehnübersetzung” kelimesi terim anlamı olarak yaygın kullanım kazanmıştır. Türkiye'de ise öyküntü konusundaki çalışmalar ve terimleşme süreci biraz daha geç dönemde başlamıştır. Şimdi yapılan çalışmalara bakılacaktır.

Türkiye'de Öyküntü Çalışmalarının Tarihçesi

Çalışmalara bakıldığında Batı'daki çalışmalarda görüldüğü üzere öyküntü konusu kendi kendine oluşup gelişmiştir. Ancak Türkiye'deki öyküntü çalışmaları kendi kendine başlamayıp, Batı'daki çalışmalardan esinlenerek oluşturulmuştur. Bu konudaki gelişmeler tarih sırasına göre verilmiştir:

- a) Türkiye'de öyküntü ile ilgili ilk bahis Ziya Gökalp'in *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak* adlı kitabında “istinsah” olarak geçmekte ve Fransızca ile Farsça birkaç öyküntü kelime örnek olarak verilmektedir²⁶: Hurde-bin/micro-scope (mikroskop), dûr-bin/télé-scope (teleskop), şeh-kâr/chef d'oeuvre (başyapıt) kelimeleri örnek olarak zikredilir.²⁷
- b) Necip Üçok 1947'de öyküntü konusunu zikrederken onun için herhangi bir terim kullanmadan “kavram çekirdeğinin ödünç alınması” şeklinde tabir kullanır ve Farsçadaki “çeşme” kelimesi ile Türkçedeki “göz” kelimesini örnek verir.²⁸ Her iki kelimenin kendi dillerindeki temel anlamı gören gözdür, daha sonraki kazandığı anlam ise yer yüzünden suyun çıktığı yerdir.
- c) Yaşar Önen de Batı'daki dilbilim gelişmelerini takip ederek Almanya'daki öyküntü çalışmaları ile ilgili çalışmaları 1955'te yayımladığı “Alman Dilindeki

²⁴ Michel Bréal, *Essai de Sémantique*, (Paris: Hachette Yayınları, 1897), 146.

²⁵ Yaşar Önen. “Alman Dilindeki Muhteva İktibasları Üzerine Araştırmalar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 13 (4) 1955, 4-32.

²⁶ Aksan, “Anlam Alışverişi Olayları ve Türkçe”, 212.

²⁷ Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Ziya Gökalp Yayınları, 1976), 15.

²⁸ Necip Üçok, *Genel Dilbilim (Linguistik)* (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2004), 91.

Muhteva İktibasları Üzerine Araştırmalar” adlı makalede ele almıştır.²⁹ Makalenin adından da anlaşılacağı üzere “öyküntü” kelimesi için “muhteva iktibas” terimi kullanılmıştır. Ayrıca Almanya’daki öyküntü konusundaki araştırmalar kısmen burada özetlenerek Türkiye’deki okurların istifadesine sunulmuştur. Bundan sonraki öyküntü çalışmaları da sıfırdan kendi kendine gelişmek yerine buradaki bilgiler üzerine inşa edilerek yürütülecektir.

- d) Doğan Aksan, 1961’de “Anlam Alışverişi Olayları ve Türkçe” adlı makalesi ile Önen’den daha geniş bir perspektif sunarak Alman dünyası haricindeki gelişmeleri de kısaca özetlemiş ve öyküntüleri a) çevirme yolu ile anlam alınması, b) anlam etkilenmesi, c) sentaks etkilenmesi şeklinde üçe tasnif etmiştir.
- e) Günay Karaağaç, 1997’de “Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler” adlı makalesinde öyküntünün kelime anlamlarından olan calque’ye ayrı bir başlık açarak, anlam aktarması: (loan translation / semantic loan / calque/loan shift) tarifini yapmış ve örnekler sunmuştur. Karaağaç öyküntü kelimesi yerine “anlam aktarması” demeyi tercih etmiştir.³⁰ Günay Karaağaç, 2013 yılında “*Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*”³¹ ve 2015 yılında “*Türkçe’nin Alıntılar Sözlüğü*”³² isimli sözlük çalışma eserlerinde öyküntü kelimesi yerine *anlam aktarması*(*calque*, *loan translation*, *semantic loan*, *loanshift*, *translation loan word*) kelimesini kullanmayı tercih etmiştir.
- f) Süer Eker, 2010’da “Türkçe-Farsça Dil ilişkilerinde Anlam Kopyalar Üzerine Notlar” adlı makalesinde öyküntü hakkında “anlam kopyalaması” ifadesini kullanmıştır.³³ Ayrıca burada deyim ve atasözü öyküntülerine değinerek birçok örnekleri vermiştir.
- g) Hülya Uysal, 2013’te “İlk Dönem Türkçeleştirme Çalışmalarında (1932-1950) Öyküntü Yöntemi (Calque) ve Örnekleri”³⁴ adlı makalesinde öyküntü kelimesini konu başlığı olarak ilk kullanan araştırmacıdır. Daha önce öyküntü kelimesinin eş anlamlıları kullanılmaktaydı. Ancak Uysal bu makalede tek kelimeli öyküntülere yer vermeyip en az iki kelimeli olanlarını çalışmaya dahil etmiştir.

²⁹ Yaşar Önen, “ALMAN DİLİNDEKİ MUHTEVA İKTİBASLARI ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 13/4 (1955), 4-32.

³⁰ Günay Karaağaç, “Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler”, *Türk Dili*, 552 (1997), 506.

³¹ Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013), 26.

³² Günay Karaağaç, *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2015), 104-119.

³³ Nevin Güngör Ergen - Esra Burcu - Birsen Şahin (ed.), *M. Cihat Özönder’in Anısına Sosyoloji Yazıları 1*, (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2010), 197-211.

³⁴ Uysal, “İlk Dönem Türkçeleştirme Çalışmalarında (1932-1950) Öyküntü Yöntemi (Calque) ve Örnekleri”, 111-134.

- h) Nihal Yetkin Karakoç 2014'te "Neolojizm Çevirisinde Sözdizimsel Öyküntü ve Anlama Güçlüğü: X Kuşağı Örneği" adlı makalesinde yeni gelişen neolojizmin öyküntü kısmını incelemiştir.³⁵
- i) Hülya Uysal 2017'de, Slav dilindeki Türkçe öyküntüsü hakkında yaptığı makale çevirisinde öyküntü kelimesini kullanmış ve diğer eş anlamlıları kullanmamıştır.³⁶
- j) Nihal Yetkin Karakoç 2017'de "Diplomatik Taziye Mesajlarında Öyküntü: Reina'ya Terör Saldırısı Örneği" adlı çalışmasında başka bir dildeki ifade ediş tarzlarının alıntılanması, diplomatik taziye mesajları özelinde araştırılmıştır. Ona göre bu tarzda yapılan biçimsel öyküntülemelerde ifade sorunu ortaya çıkmaktadır.
- k) Ümit Duran, 2020'te "Yunanca Bazı Terimlerin Türkçedeki Latince ve Arapça Öyküntüleri (Calque) Üzerine Bir İnceleme" adlı kısa makalesinde sırasıyla Yunanca-Latince-Arapça-Türkçe öyküntü kelimeleri bulmaya çalışmış ve iki tane örnek verebilmiştir.³⁷
- l) Ali Kemal Şaş (2020), "Türkçe Arapça ilişkileri bağlamında anlam aktarması yoluyla oluşmuş bitki adları" adlı makalesinde 272 bitki adının öyküntülerini vermiştir. Öyküntü kelimesini makalesinde nadiren kullanarak genelde "anlam aktarması" terimini kullanmıştır.³⁸ Şaş'ın bu makalesi, bizim makalemize en yakın konu olarak çalışılan makaledir. Ancak burada sadece bitki adlarına yer verilmiş ve İngilizce ile ortak öyküntülerden bahsedilmemiştir.

Bu çalışmaların dışında öyküntü konusunu doğrudan ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bazı çalışmalar içerisinde öyküntülere sadece değinildiği görülmüştür. Öyküntü ile ilgili doğrudan bir lisansüstü çalışmasına rastlanmamaktadır. Kavramın toplum içinde tam yerleşmesi ve türlerinin tespiti için geniş bir çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır.

4. Öyküntü Çeşitleri

Dilbilimciler öyküntülerden bahsetmeye başladıkları ilk zaman henüz öyküntünün alt türleri konusuna girmemişlerdi. Daha sonraki gelişen dönemlerde öyküntünün türleri ortaya konulmaya başlanmıştır. Öyküntülerin alt türleri iki yönden incelenmiştir. Birincisi, öyküntüde kullanılan kelime sayısı, ikincisi ise öyküntüde kullanılan kelimenin dil aidiyetidir. Şimdi her iki tür örnekleri birlikte açıklanacaktır:

³⁵ Nihal Yetkin Karakoç, "Structural Calques in Neologism Translation and Unintelligibility: The Case of Generation X", *Turkish Studies* 9/3 (2014), 1611-1619.

³⁶ Peter Golden, "Ortaçağ Doğu Slav Dilinde Türk Dili Öyküntüleri", çev. Hülya Uysal. *Dil Araştırmaları*, 11 (2021), 201-210.

³⁷ Ümit Duran, "Yunanca Bazı Terimlerin Türkçedeki Latince ve Arapça Öyküntüleri (Calque) Üzerine Bir İnceleme", *Tabvla Dergisi* 7 (2020), 11-17.

³⁸ Ali Kemal Şaş, "Türkçe Arapça İlişkileri Bağlamında Anlam Aktarması Yoluyla Oluşmuş Bitki Adları", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 9/2 (2020), 572-588.

4.1. Kavram Öyküntüsü

Kaynak dildeki bir kavram bazen tek kelimedenden, bazen ise birkaç kelimedenden oluşabilmektedir.

4.1.1. Kelime Sayısına Göre Öyküntü Türleri

- a) Tek kelimeli öyküntüler: Sadece bir kelimedenden ibaret olan öyküntülerdir. Örneğin fare (mouse), ağırlık (weight), tüketici (consumer) vb.
- b) Tamlama halindeki öyküntüler: En az iki kelimedenden oluşan tamlama halindeki öyküntülerdir. Örneğin açık fikirli (open minded), açık kapı politikası (open door policy), kemer sıkma politikası (belt-tightening policy).

4.1.2. Kelimelerin Dil Aidiyetine Göre Öyküntü Türleri

Öyküntülerin dil aidiyetine göre tasnifini İmer yapmış ve bu tasnif kabul görmüştür.³⁹ Tamlamalardaki kelimelerin kaynak dilinin esas alındığı sınıflandırma üç şekilde ele alınmıştır:

- a) Her iki kelimesi Türkçe olan tamlamaların tercümesi: Beden dili (body language) ve bilgi kirliliği (information pollution) gibi her iki kelimenin hedef dile ait olan öyküntüler bu kategoriye girmektedir.
- b) Bir kelimesi Türkçe olup diğer yabancı kökenli olan tamlamaların tercümesi: Çifte standart (double standart) ve halkla ilişkiler (public relations) benzeri tek kelimesi hedef dile, diğeri ise kaynak dile ait olan öyküntülerdir.
- c) Tamlamadaki her iki kelimenin de yabancı kökenli olan tercümeler: Hayat sigortası (life insurance) ve hayali ihracat (imaginary export) gibi her iki kelimenin de hedef dile ait olmaması bu konu kapsamındadır.

4.1.3. Tam Öyküntü-Kısmî Öyküntü-Serbest Öyküntü

En az iki kelimedenden oluşan öyküntülerde bazen her iki kelime de birebir çeviri şeklinde alıntılanmakta, bazen de bir kelimesi birebir çevrilmekle birlikte diğer kelime serbest bir şekilde uyarlanmaktadır:

- a) Her iki kelimenin birebir çevrildiği tam öyküntü: derin devlet (deep state), kara Cuma (black Friday) vb.
- b) Bir kelimenin birebir çevrildiği, ikincisinin serbestçe uyarlandığı kısmî öyküntü: Güneş tarlası (solar farm) örneğinde “solar” kelimesi birebir “güneş” olarak tercüme edilmiş, “farm” (çiftlik) kelimesi ise “tarla” olarak tercüme edilmiştir. Oysa “farm” kelimesi “tarla” anlamına gelmemektedir.

³⁹ Kâmile İmer, *Türkiye’de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998), 53.

- c) İki kelimenin de birebir çevrilmeyip çeviride benzer unsurların kullanıldığı serbest öyküntü: “smoke screen” kavramı Türkçeye “sis perdesi” olarak öyküntülenmiştir. Ancak smoke (duman) kelimesi “sis” anlamına gelmediği gibi screen (ekran) kelimesi de “perde” anlamına gelmemektedir. Burada her iki kelime de birebir tercüme edilmemiştir.

4.2. Deyim Öyküntüsü

Deyimler, bir dilin canlılığını ve kültürel zenginliğini yansıtan temel unsurlardır. Diller, yalnızca kelime ve gramer kurallarından ibaret yapılar değildir; aynı zamanda o dili konuşan topluluğun ortak tecrübelerini, bakış açılarını ve kültürel hafızasını taşıyan karmaşık sistemlerdir. Deyimler de bu sistemin en karakteristik ve incelenmeye değer bileşenlerinden biridir.

Deyimler genelde bir toplum içerisinde psikolojik ve sosyal ilişkiler hakkında bilgi verme hedefini güder. Bu nedenle her toplumda çok sayıda deyimler meydana gelmiştir. Bazı deyimler kelime anlamı ile aynı olmasa bile anlam ve hedef açısından aynı konuyu içerir. Örneğin “to throw someone under the bus” (birisini otobüsün altına atmak) deyimini Türkçede “birisini ateşe atmak” olarak aynı anlamı hedefleyen ancak farklı kelimelere sahip olarak bulunmaktadır. Bu deyim hem İngiliz hem de Türk toplumunda başka bir dilden alıntı yapılmadan kendiliğinden meydana gelmiştir.

Bazı deyimler, belirli bir topluma mahsus olmakla birlikte başka bir toplum tarafından işitildiğinde ihtiyaca binaen alıntılanmaktadır. Burada deyimler alıntılanırken ifade ettikleri asıl anlam yerine kelime kelime tercüme edilme tercih edilmektedir. Bu da deyim öyküntüsünü oluşturur:

- “To hold out an olive branch” (zeytin dalı uzatmak) deyiminde karşı taraf ile barış yapma isteği ifade edilmektedir. Bu deyim kelimesi kelimesine tercüme edilerek Türkçeye kazandırılmıştır
- “To roll out the red carpet” (kırmızı halı sermek) deyiminde birisine gösterilen hürmet ifade edilir. Bu deyim Türkçeye kelimesi kelimesine tercüme edilerek kazandırılmıştır.

4.3. Atasözü Öyküntüsü

Atasözleri, genellikle halkın ortak deneyimlerinden, gözlemlerinden ve düşüncelerinden doğan, öğüt verici, kısa ve özlü sözlerdir. Kuşaktan kuşağa aktarılan bu sözler, bir toplumun kültürel değerlerini, ahlaki ilkelerini ve yaşam felsefesini yansıtır. Atasözleri kısa ve akılda kalıcıdır ve öğüt vericidir.

Deyimlerde olduğu gibi atasözlerinin de başka toplumlardan tercüme yolu ile alıntılandığı sıkça görülmektedir. Elbette bazı durumlarda atasözün alıntılanma olduğu ya da tesadüfen iki toplumda da kendi kendine oluştuğu ihtimali bulunmaktadır. Burada iki atasözü öyküntüye örnek olarak verilecektir:

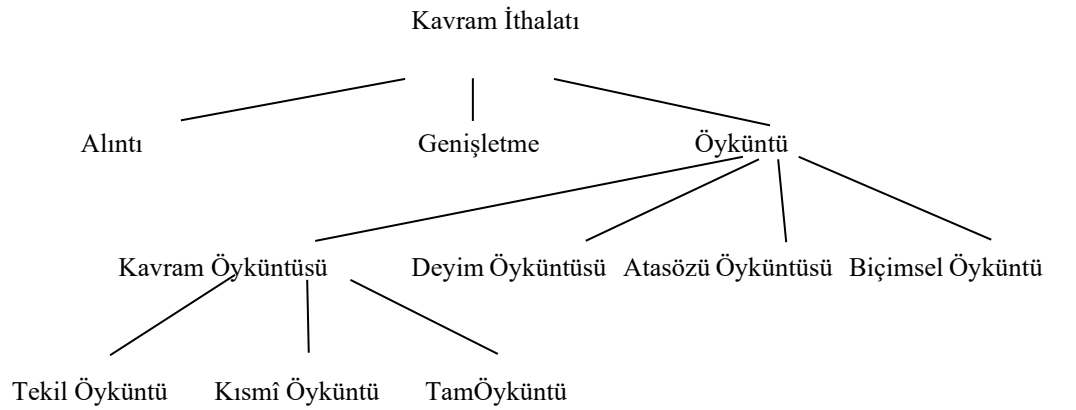
- a) “He who sows the wind reaps the storm.” (Rüzgâr eken, fırtına biçer.) atasözü dikkatsiz, sorumsuz veya zararlı davranışların sonunda çok daha büyük ve yıkıcı sonuçlar doğuracağını ifade eder.
- b) “Love is blind.” (Aşkın gözü kördür.) atasözü, âşık olan bir kimsenin etrafındaki farkındalığının zayıfladığını ifade etmektedir. Bu deyim İngilizceden Türkçeye kelimelerin her biri ayrı ayrı tercüme edilerek atasözü öyküntüsü oluşturulmuştur.

4.4. Biçimsel Öyküntü

Dilin daha kısa sürede daha fazla anlamların ifade edilebilmesi için bazen biçimsel olarak geliştirilmeler yapılmaktadır.⁴⁰ Buna dilbiliminde “dil ekonomisi” denmektedir. Örneğin birkaç kelimeden oluşan bir kurum adının ilk harflerinin alınması ile kısaltma yapılarak “Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu”nun adı kısaca “TÜBİTAK” olarak kullanılmaktadır.

Dil ekonomisi kuralı kapsamında yapılan bazı kısaltmaların Türkçeye öyküntü yolu ile geçtiği görülmektedir. Bu da doğal ihtiyaç neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunun en önemli örneği, Batı dillerinde 1000 sayısını kısaca ifade etmek üzere Yunanca asıllı “kilo” (bin) kelimesinin “k” olarak kısaltılmasıdır. Örneğin 87.000 izleme alan bir videonun altında kısaca “87k” (87 kilo) yazılmaktadır. Türkçeye bu kısaltmalar öyküntü yolu ile aktarılmış ve 87.000 sayısı için 87b (87 bin) kısaltması kullanılmıştır. Dolayısıyla burada İngilizcedeki “sayının ilk harfinin alınması” yolu ile yapılan biçimsel durum, Türkçeye aktarılmıştır.

Öyküntülerin çeşitleri ana hatları ile gösterilmiş olup daha rahat anlaşılması için şekil-1’de görsel olarak verilmiştir.

Şekil-1 Öyküntünün Türleri

⁴⁰ Lütfi Coşan - İbrahim Karabağ - İsmail Karabağ, “Almanca ve Türkçe Atasözleri Örneğinde Atasözleri ve Dil Ekonomisi İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19/2 (2015), 264.

Öyküntülerin türlerini tespit ettikten sonra şimdi İngilizce-Arapça-Türkçe arası gerçekleşen öyküntüler incelenecektir.

5. İngilizce-Arapça-Türkçe Ortak Öyküntüler

İngilizce-Arapça-Türkçede bulunan ortak öyküntüler aşağıda listelenmiştir. Önce kavram öyküntüleri, sonra deyim öyküntüleri, en sonunda da atasözü öyküntüleri verilmiştir. Liste incelendikten sonra bunların değerlendirilmesi yapılacaktır.

a) Kavram Öyküntüleri

	Türkçe	Arapça	İngilizce	Açıklama
	Açık Fikirli	مُفْتَحُ الذِّهْنِ	Open Minded	İngilizcedeki “mind” kelimesi hem “fikir”, hem de “zihin” anlamına gelmektedir. Türkçeye “fikir” olarak, Arapçaya ise “zihin” olarak her ikisinde de tam öyküntü şeklinde geçmiştir.
	Açık Kapı Politikası	سِيَّاسَةُ الْبَابِ الْمَفْتُوحِ	Open Door Policy	tam öyküntü
	Açıköğretim Fakültesi	كُلِّيَّةُ التَّعْلِيمِ الْمَفْتُوحِ	Open Education Faculty	tam öyküntü
	Adem Elması	تُفَاحَةُ آدَمَ	Adam's Apple	tam öyküntü
	Ağ	شَبَكَةٌ	Net	tam öyküntü
	Ağ Düğümü	عُقْدَةُ الشَّبَكَةِ	Nod Of A Network	tam öyküntü
	Ağaç Ağ	شَبَكَةُ الشَّجَرَةِ	Tree Network	tam öyküntü
	Ağırlık	ثَقْلٌ	Weight	Yük için kullanılan “weight” kelimesi fitnes aletleri için de kullanılarak daha sonra Arapça ve Türkçeye öyküntülenmiştir.
	Akıllı Pil	بَطَّارِيَّةٌ ذَكِيَّةٌ	Smart Battery	tam öyküntü

0	Akım Gürültüsü	الصَّوْصَاءُ الْكَهْرَبَائِيَّةُ	Current Noise	tam öyküntü
1	Alt Yapı	بُنْيَةُ تَحْتِيَّةٌ	Infrastructure	tam öyküntü
2	Arama Motoru	مُحَرِّكُ الْبَحْثِ	Search Engine	tam öyküntü
3	Aslan Payı	حِصَّةُ الْأَسَدِ	Lion's Share	tam öyküntü
4	Ateş Etmek	إِطْلَاقُ النَّارِ	Fire	tam öyküntü
5	Ateş Perdesi	سِتَارَةُ نَارِيَّةٍ	Curtain Of Fire	tam öyküntü
6	Ateşkes Anlaşması	مُعَاهَدَةُ وَقْفِ إِطْلَاقِ النَّارِ	Ceasefire Agreement	tam öyküntü
7	Ayak Mantarı	فُطْرِيَّاتُ الْقَدَمِ	Foot Fungus	tam öyküntü
8	Bağlantı Noktası	نُقْطَةُ إِتْصَالِ الْمَنْفَعِدِ	Port Connection Point	tam öyküntü
9	Balayı	شَهْرُ الْعَسَلِ	Honeymoon	İngilizcedeki “moon” kelimesi takvim zaman dilimi anlamındaki “ay” yerine gök cismi anlamındaki “ay”ı ifade etmektedir. Ancak Türkçe ve Arapçaya zaman dilimi anlamındaki kelime kullanılmıştır. Burada kısmî öyküntü vardır.
0	Basım	طِبَاعَةٌ	Printing	Rotatif sistem öncesi matbaa makineleri kağıda basma yöntemi kullandıkları için kitap yayınına bu ad verildi.

1	Batı	غَرْبٌ	West	Yön anlamındaki “batı” kelimesi ile sadece belirli ülkeler kast edilmiştir.
2	Beden Dili	لُغَةُ الْجَسَدِ	Body Language	tam öyküntü
3	Belge Penceresi	نَافِذَةُ الْوُثِيقَةِ	Document Window	tam öyküntü
4	Belgesel	وَنَائِقِيٌّ	Documentary	tam öyküntü
5	Beyaz Ciro	التَّطْبِيعُ عَلَى بَيَاضٍ	White Endorsement	tam öyküntü
6	Beyaz Yakalı	ذَوُو الْبَقَاتِ الْبَيْضَاءِ	White-collar	tam öyküntü
7	Beygir Gücü	الْقُدْرَةُ الْحَصَائِيَّةُ	Horsepower	tam öyküntü
8	Beyin Fırtınası	عاصِفَةُ ذُهْنِيَّةٍ	Brainstorm	tam öyküntü
9	Beyin Yıkama	غَسْلُ الدِّمَاغِ	Brainwashing	tam öyküntü
0	Bilgi Bankası	بَنْكُ الْبَيَانَاتِ	Databank	İngilizcedeki “banka” kelimesi doğrudan alıntılandığı için kısmi öyküntü vardır.
1	Bilgi Kirliliği	تَلَوُّثُ الْمَعْلُومَاتِ	Information Pollution	tam öyküntü
2	Bilgisayar	حَاسُوبٌ	Computer	İngilizcedeki “computer” kelimesinin Türkçe tam karşılığı “hesaplayan”dır. Türkçede ise “hesaplayan” yerine “bilgisayar” kelimesi kullanılarak tam karşılık verilmeden serbest öyküntü yapılmıştır. Arapçada ise tam karşılık verildiği için tam öyküntü yapılmıştır.

3	Bilgisayar Virüsü	فَيْرُوسُ الْحَاسُوبِ	Computer Virus	İngilizcedeki “virus” kelimesi doğrudan alıntılandığı için kısmi öyküntü vardır.
4	Bit Pazarı	سُوقُ الْبَرْعُوثِ	Flea Market	İngilizcedeki “flea”, Türkçedeki “pire”nin karşılığıdır. Arapçada ise برْعُوث ‘un karşılığıdır. Türkçeye “pire pazarı” yerine “bit pazarı olarak geçtiği için Türkçeye serbest öyküntü olarak, Arapçaya ise tam öyküntü olarak geçmiştir.
5	Bölüm	قِسْمٌ	Section, Department	tam öyküntü
6	Bölüm Başkanı	رَئِيسُ الْقِسْمِ	Department Head	tam öyküntü
7	Bulut Bilişim	الْحُوسْبَةُ السَّحَابِيَّةُ	Cloud Computing	tam öyküntü
8	Canlı Yayın	بَثٌّ حَيٌّ	Live Broadcast	tam öyküntü
9	Cinsellik	جَنْسِيَّةٌ	Sexuality	tam öyküntü
0	Çifte Standart	مِغْيَارٌ مُرْدَوِجٌ	Double Standard	İngilizcedeki “standard” kelimesi Türkçeye “standart” olarak daha öncesinden geçmiş ve neoloji olmaktan çıkmıştır. Burada sadece “çifte” kelimesi Türkçedir. Bir kısmı Türkçe, bir kısmı ise alıntıdır. Arapçası ise tam öyküntüdür.
1	Damar Kireçlenmesi	تَكَلسُّ الْأَوْعِيَةِ الدَّمَوِيَّةِ	Vascular Calcification	tam öyküntü
2	Değerler	قِيَمٌ	Values	“Kültürel önem taşıyan unsurlar” anlamındaki “values” kelimesi İngilizcede doğrudan çoğul kalıbı ile kullanılmaktadır. Tekil hali ile bu anlamda kullanılmaz. Türkçe ve Arapçaya bu kelime öyküntülenirken çoğul kalıbı ile alınmıştır. Bu nedenle Türkçede de bu kelime sadece çoğul kalıbı ile kullanılır ve tekil olarak kullanılmak istendiğinde “değerlerimizden birisidir” ifadesi

				söylenir. Dolayısıyla burada hem tam öyküntü, hem de biçimsel öyküntü vardır.
3	Denklem	مُعَادَلَةٌ	Equation	tam öyküntü
4	Derin Devlet	الدَّوْلَةُ الْعَمِيقَةُ	Deep State	tam öyküntü
5	Devrim	إِنْقِلَابٌ	Revolution	tam öyküntü
6	Dikey Büyüme	نُموٌّ عَمُودِيٌّ	Vertical Growth	tam öyküntü
7	Din Adamı	رَجُلٌ دِينٍ	Clergyman	tam öyküntü
8	Doğu	شَرْقٌ	East	Yön anlamındaki “east” kelimesi belirli bir bölgeye ait terime dönüşmüş ve bu haliyle tam olarak öyküntülenmiştir.
9	Doğum Kanalı	قَنَاةُ الْوِلَادَةِ	Birth Canal	İngilizcedeki “canal” kelimesi doğrudan alıntılanmıştır. Bu nedenle Türkçesinde kısmî öyküntü vardır. Arapçasında ise tam öyküntü vardır.
0	Dolaşım Sistemi	الجهاز الدَّوْرَانِي	Circulatory System	İngilizcedeki “system” kelimesi doğrudan alıntılanmıştır. Bu nedenle Türkçesinde kısmî öyküntü vardır. Arapçasında ise tam öyküntü vardır.
1	Dönem	دَوْرٌ	Circle	tam öyküntü
2	Döner Sermaye	رَأْسُ الْمَالِ الْمُتَدَاوِلِ	Circulating Capital	tam öyküntü

BALAGH

Arapça, Türkçe ve İngilizcede Ortak Öyküntüler (Calque) Muhammet Ali Can & Fatih Köksal

3	Erime Noktası	نُقْطَةُ الْإِنصِهَارِ	Melting Point	tam öyküntü
4	Eşitsizlik Hesabı	حِسَابُ عَدَمِ الْمُسَاوَاةِ	Inequality Calculation	tam öyküntü
5	Etnik Temizlik	تَطْهِيرٌ عَرَقِيّ	Ethnic Cleansing	Türkçedeki “etnik” kelimesi Fransızca kökenlidir ancak Türkçede yaygın kullanımı vardır. Sadece “temizlik” kelimesi tercüme edilmiştir.
6	Euro Bölgesi	مِنْطَقَةُ اليُورُو	Eurozone	İngilizcedeki “euro” kelimesi özel isim olduğu için ona farklı bir isim vermek de zaten anlamsız olmaktadır. Bu nedenle burada tam öyküntü vardır.
7	Ezici Çoğunluk	أَغْلَبِيَّةٌ سَاحِقَةٌ	Overwhelming Majority	tam öyküntü
8	Fare	فَأْرَةٌ	Mouse	tam öyküntü
9	Fiyat Kırma	كَسْرُ السِّعْرِ	Price Cutting	tam öyküntü
0	Girdi	دَخْلٌ	Income	tam öyküntü
1	Giriş Anahtarı	مِفْتَاحُ الْإِدْخَالِ	Entry Key	tam öyküntü
2	Güç	طَاقَةٌ	Energy	tam öyküntü
3	Güneş Tarlası	مَزْرَعَةٌ شَمْسِيَّةٌ	Solar Farm	İngilizcedeki “farm” kelimesi “çiftlik” anlamına gelmektedir. Ancak Türkçede ve Arapçada tarla/مزرعة kelimesi tercih edilmiştir. Dolayısıyla burada kısmî öyküntü vardır.

4	Gürültü Kirliliği	التلوث الضوضائي	Noise Pollution	tam öyküntü
5	Halkla İlişkiler	علاقات مع الشعب	Public Relations	Bu ifade İngilizcede “relations” çoğul kalıbı ile kullanılmaktadır. Bu nedenle Türkçe “ilişkiler” ve Arapçasında علاقات da çoğul halleri ile öyküntülenmiştir.
6	Hayali İhracat	تصدير وهمي	Imaginary Export	tam öyküntü
7	Hayat Sigortası	التأمين على الحياة	Life Insurance	tam öyküntü
8	Hesap Kapatma	إغلاق الحساب	Account Closure	tam öyküntü
9	Işık Kirliliği	التلوث الضوئي	Light Pollution	tam öyküntü
0	İlaç Almak	تناول دواء	Taking Medicine	kısmen ortak, sadece tıp dilinde
1	İş Adamı	رجل أعمال	Businessman	tam öyküntü
2	Kablosuz	لا سلكي	Wireless	tam öyküntü
3	Kafa Sesi	صوت الرأس	Head Voice	tam öyküntü
4	Kağıt Besleyici	تغذية الورق	Paper Feeder	tam öyküntü
5	Kalp Krizi	أزمة قلبية	Heart Attack	Türkçe ve Arapçaya Fransızcadan tam öyküntü olarak geçen "crise cardiaque", İngilizceye kısmî öyküntü olarak geçmiştir. Çünkü İngilizcede

				“attack” kelimesi tek başına “kriz” anlamı taşımaz.
6	Kan Bankası	بَنْكُ الدَّم	Blood Bank	İngilizcedeki “bank” kelimesi doğrudan alıntılanmıştır. Bu nedenle Arapça ve Türkçesinde kısmî öyküntü vardır.
7	Kanat	جَنَاح	Wing	Futbol terimi olarak kuşun kanadından sağ ve sol taraftaki oyuncuların olduğu bölgeye “wing” adı verilmiş ve Arapça ile Türkçe tam olarak öyküntülenmiştir.
8	Kapalı Aralık	مَجَالٌ مُغْلَقٌ	Closed Interval	tam öyküntü
9	Kara Cuma	الْجُمُعَةُ السَّوْدَاءُ	Black Friday	tam öyküntü
0	Kara Liste	الْاَلَايِيْحَةُ السَّوْدَاءُ	Blacklist	tam öyküntü
1	Karaborsa	السُّوقُ السَّوْدَاءُ	Black Market	tam öyküntü
2	Karadeniz	الْبَحْرُ الْأَسْوَدُ	Black Sea	tam öyküntü
3	Kemer Sıkma Politikası	سِيَّاسَةُ شَدِّ الْحِزَامِ	Belt-Tightening Policy	tam öyküntü
4	Kırılma Noktası	نُقْطَةُ الْإِنْكَسَارِ	Breaking Point	tam öyküntü
5	Kırmızı Çizgi	الْحُطُّ الْأَحْمَرُ	Red Line	tam öyküntü
6	Kısır Döngü	حَلَقَةٌ مُفْرَعَةٌ	Vicious Circle	tam öyküntü

7	Kızıldeniz	الْبَحْرُ الْأَحْمَرُ	Red Sea	tam öyküntü
8	Kişisel Bilgisayar	حاسوبٌ شَخْصِيٌّ	Personal Computer	tam öyküntü
9	Klasör	مَلَفٌ	Folder	“kağıtları bir arada tutmaya yarayan kırtasiye ürünü” anlamındaki “folder” kelimesi, bilgisayarda bir terime dönüşmüş ve bu haliyle öyküntülenmiştir.
0	Kuvvet	قُوَّةٌ	Power	tam öyküntü
1	Kültür Mantarı	فُطْرَةٌ تَقَايِيَّةٌ	Cultivated Mushroom	tam öyküntü
2	Masaüstü	سَطْحُ الْمَكْتَبِ	Desktop	tam öyküntü
3	Mayın Tarlası	حَقْلُ الْأَعْمِ	Minefield	İngilizcedeki “mine” kelimesi Türkçeye tercüme edilmeden doğrudan alıntılanmıştır. Dolayısıyla kısmî öyküntü vardır. Arapçasında ise tam öyküntü vardır.
4	Mercek	عَدَسَةٌ	Lens	tam öyküntü
5	Ortadoğu	الشَّرْقُ الْأَوْسَطُ	Middle East	tam öyküntü
6	Özel	ذَائِيٌّ	Subjective	tam öyküntü
7	Rekor Kırma	تَحْطِيقُ الرَّقْمِ الْقِيَاسِيِّ	Break A Record	tam öyküntü
8	Sayısal	رَقْمِيٌّ	Digital	tam öyküntü

9	Ses Duvarı	جدار الصوت	Sound Barrier	İngilizcedeki “barrier”in karşılığı bariyerdir. “Duvar” kelimesi bunu karşılamamaktadır. Arapçada da جدار kelimesi onu karşılamaz. Dolayısıyla kısmî öyküntü vardır.
00	Sıcak Karşılama	استقبال حار	Warm Welcome	tam öyküntü
01	Sıcak Savaş	حرب ساخنة	Hot War	tam öyküntü
02	Sinir	عصبي	Nervous	tam öyküntü
03	Sis Perdesi	ستارة دخانية	Smoke Screen	İngilizcedeki “smoke” kelimesinin Türkçe karşılığı “duman”dır. “Screen” kelimesinin anlamı da “ekran”dır. Ancak Türkçeye “sis perdesi” şeklinde anlamca benzeyen kelimeler tercih edildiği için burada serbest öyküntü vardır. Arapçasında ise sadece “screen” (ekran) kelimesi “perde” olarak tercüme edildiği için orada kısmî öyküntü vardır.
04	Soğuk Savaş	حرب باردة	Cold War	tam öyküntü
05	Sol Politika	السياسة اليسارية	Left Politics	tam öyküntü
06	Tarama	تمشيط	Combing	tam öyküntü
07	Tavan Fiyat	سعر السقف	Ceiling Price	tam öyküntü
08	Tenis Açık	تنس مفتوح	Tennis Open	Burada biçimsel öyküntü vardır. İngilizcede sıfatlar mevsuftan önce gelir. Yani “açık tenis” demek için “open tennis” denir. Ancak sıfat tamlaması İngilizcenin kuralına ters çevrilmiş ve “Tennis Open” denmiştir. Türkçede de sıfat tamlamaların yeri değişerek tercüme edilmiş ve “açık tenis” demek yerine “tenis açık” denmiştir.

				Dolayısıyla Türkçeye biçimsel öyküntü olarak geçmiştir. Arapçada ise sadece öyküntü olarak geçmiştir. Biçimsel nakil yapılmamıştır.
09	Ticaret Odası	عُرْفَةُ تِجَارَةٍ	Commercial Chamber	tam öyküntü
10	Topal Ördek	البَطَّةُ الْعَرَجَاءُ	Lame Duck	tam öyküntü
11	Tüketici	مُسْتَهْلِكٌ	Consumer	tam öyküntü
12	Uygulama	تَطْبِيقٌ	Application	tam öyküntü
13	Uzakdoğu	الشَّرْقُ الْأَقْصَى	Far East	tam öyküntü
14	Üye	عَضْوٌ	Member	Asıl anlamı vücut organı olan member/üye/عضو kelimeler, belirli bir yere üyelik anlamını kazanmışlardır.
15	Veri Tabanı	قَاعِدَةُ الْبَيَانَاتِ	Database	tam öyküntü
16	Yağ Bezi	عُدَّةٌ دُهْنِيَّةٌ	Sebaceous Gland	tam öyküntü
17	Yasal Çerçeve	الإِطَارُ الْقَانُونِيُّ	Legal Framework	tam öyküntü
18	Yatay Büyüme	نُموٌ أَفْقِي	Horizontal Growth	tam öyküntü
19	Yıldız	نَجْمٌ	Star	tam öyküntü

BALAGH

Arapça, Türkçe ve İngilizcede Ortak Öyküntüler (Calque) Muhammet Ali Can & Fatih Köksal

20	Yumuşak Güç	القُوَّةُ النَّاعِمَةُ	Soft Power	tam öyküntü
21	Yüklemek	تَحْمِيلٌ	Load	tam öyküntü
22	Yükselme	ارْتِقَاءٌ	Rise	tam öyküntü
23	Uçaksavar	مُضَادٌّ لِلطَّائِرَاتِ	Anti-aircraft	serbest öyküntü

b) Deyim Öyküntüleri

	Türkçe	Arapça	İngilizce	Açıklama
	Buzları kırmak	كَسْرُ الْجَلِيدِ	Break the ice	Kopuk olan ilişkiyi düzeltmek
	Aslan payını almak	أَخَذَ حِصَّةَ الْأَسَدِ	Taking the lion's share	Bir şeyde en büyük payı almak
	Bir şeyden elini yıkamak	غَسَلَ يَدَيْهِ مِنَ الْأَمْرِ	To wash one's hands of something	Sorumluluktan sıyrılmak
	Seni besleyen eli ısırarak	عَضَّ يَدَ الْيَاسِي تَطْعَمَكَ	To bite the hand that feeds you	Nankörlük etmek
	Birine taş atmak	رَجَمَ بِالْحِجَارَةِ	To throw stones at someone	Eleştirmek/kötülemek
	Bir taşla iki kuş vurmak	ضَرَبَ عُصْفُورَيْنِ بِحَجَرٍ وَاحِدٍ	To kill two birds with one stone	Bir hamle ile iki hedefe ulaşma
	Kafasını kuma gömmek	دَفَنَ رَأْسَهُ فِي الرَّمَالِ	To bury one's head in the sand	Gerçeklerden kaçmak
	Pandora'nın kutusunu açmak	فَتَحَ صُنْدُوقَ بَانْدُورَا	To open Pandora's box	Sırrı açığa çıkarmak

c) Atasözü Öyküntüleri

	Türkçe	Arapça	İngilizce	Not
	Göze göz, dişe diş	الْعَيْنُ بِالْعَيْنِ وَالسِّنُّ بِالسِّنِّ	An eye for an eye, a tooth for a tooth	Yapılan kötülüğe aynı şekilde karşılık verilmesi
	Böl ve yönet	فَرَّقْ تَسُدْ	Divide and conquer	Karşıdakini zayıflatıp ona hakimiyet kurma
	Rüzgâr eken fırtına biçer	مَنْ يَزْرِعِ الرِّيحَ يَحْصُدِ الْعَاصِفَةَ	He who sows the wind reaps the storm	Zararlı eylemler ileride büyür

d) Biçimsel Öyküntüler

	Türkçe	Arapça	İngilizce	Not
	Mercek	عَدَسَة	Lens	İngilizcede “lens” kelimesi, gıda anlamındaki mercimek/عدسة ‘nin karşılığıdır. İngilizler bombeli küçük camların mercimeğe benzemesi nedeniyle ona ad vermek için “lens” kelimesindeki bazı harfleri değiştirip “lens” kelimesini elde ettiler. Türkçede de buna benzer bir işlem uygulandı ve “mercimek” kelimesindeki bazı harfler değiştirilerek bombeli küçük camlar için “mercek” adı verildi. Arapçada ise sadece عدس kelimesine müenneslik eki (ة) eklenerek bu anlam kazandırıldı. Dolayısıyla burada biçimsel öyküntü bulunmaktadır.

Sonuç

Bu çalışma, dilsel etkileşimin sadece alıntı kelimelerle sınırlı olmadığını, en az onlar kadar önemli bir unsur olan öyküntülerin (calque) de bu etkileşimde kritik bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Makale boyunca, matbaanın icadıyla hızlanan, modern medya araçlarıyla küreselleşen kültürel ve dilsel etkileşimin, kelime alıntılarının ötesinde, kavramların bir dilden diğerine tercüme yoluyla aktarılması olan öyküntülerle de gerçekleştiği gösterilmiştir.

Çalışma, öyküntü kavramının Türkiye’deki akademi dünyasındaki yerinin henüz tam olarak oturmadığı ve bu konuda tanımlar ile sınıflandırmalar hususunda çeşitli ihtilafların devam ettiğini göstermiştir. Makalede, bu terimlerin yalın tanımlarının dilde yeterli karşılık bulmadığı ve somut örneklerle desteklenmedikçe okuyucu için anlam ifade etmediği vurgulanmıştır. Bu da öyküntü kavramının daha yalın ve anlaşılır bir tanımına yönelik bağımsız bir çalışmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Belirlenen sınırlar çerçevesinde, İngilizce-Arapça-Türkçe dillerinin üçünde de ortak olarak var olan öyküntüleri tespit etmek için örneklem olarak belirli sözlükler incelenmiştir. Bu metodolojik kısıtlamaya rağmen, dilin kendi iç dinamikleriyle (türetme, birleştirme, genelleşme vb.) kavram üretme yöntemleri ile yabancı dillerden kavram

aktarma yöntemleri (alıntılama, genişletme, öyküntü) arasındaki farklar detaylandırılmıştır. Ayrıca, öyküntülerin tam öyküntü, kısmî öyküntü, serbest öyküntü gibi alt türleri, deyme dayalı öyküntüler ve atasözü öyküntüleri ile zenginleştirilerek, konunun çok boyutlu yapısı ele alınmıştır.

Bu makalenin en önemli katkısı, alıntılama çalışmalarında göz ardı edilen öyküntü boyutuna dikkat çekmesi ve bu konuda gelecekte yapılacak araştırmalar için bir yol haritası sunmasıdır. Gelecek çalışmalar, bu makalede belirlenen öyküntü türlerini daha geniş kapsamlı sözlük taramaları ve farklı dil ailelerini de dahil ederek ele alabilir.

Kaynakça / References

- Aliyeva, Fakhriyya. "A World in Words: The Impact of Borrowings and Loanwords on the English Lexicon". *Porta Universorum* 1/ 2 (2025), 102-110. <https://doi.org/10.69760/portuni.010211>.
- Aksan, Doğan. "Anlam Alışverişi Olayları ve Türkçe". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı* 9 (1962), 207-273.
- Awang, Rokiah - Ghada, Salman. "Translation and Arabicization Methods of English Scientific and Technical Terms into Arabic." *AWEJ for Translation & Literary Studies* 1/2 (2017), 92-106. <http://dx.doi.org/10.24093/awejtls/vol1no2.8>.
- Başkan, Özcan. "Terimlerde Özleşme Sorunu". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı* 21-22 (1973-1974), 173-184.
- Bréal, Michel. *Essai de Sémantique*. Paris: Hachette, 1897.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd el-Fârâbî et-Tâcu 'l-luğa ve Sıhâhu 'l-'Arabiyye. thk. Muhammed Tâmer. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2009.
- Coşan, Lütfi - Karabağ, İbrahim - Karabağ, İsmail. "Almanca ve Türkçe Atasözleri Örneğinde Atasözleri ve Dil Ekonomisi İlişkisi." *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19/2 (2015), 261-270.
- Çevik, İsmail – Yalvaç Arıcı, Handan. "Yabancı Uyruklu Akademisyenlerin İlahiyat Eğitimi ve Akademik Yaşam Üzerine Görüşleri: Deneyimler ve Zorluklar". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (Eylül 2025): 271-306. <https://doi.org/10.56720/mevzu.1663267>
- Duran, Ümit. "Yunanca Bazı Terimlerin Türkçedeki Latince ve Arapça Öyküntüleri (Calque) Üzerine Bir İnceleme." *Tabvla Dergisi* 7 (2020), 11-17.
- Güngör Ergen, Nevin - Burcu, Esra - Şahin, Birsan (ed.), *Sosyoloji Yazıları*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Enis, İbrahim - Muntasir, Abdulhalim, es-Savâlihî, Atiyye - Halefullah Ahmed, Muhammed - *el-Mu'cemü'l-Vasît*. İstanbul: el-Mektebetü'l-İslâmiyye.
- Fannouna, Mahmoud. "Procedures and Strategies Used in English-Arabic News Translation: The Case of Palestinian Graduates Translations." *ExELL* 12/1 (2024), 51-102. <https://doi.org/10.51558/2303-4858.2024.12.1.51>.
- Fattah, Esraa - Albarakati- Mohammed - Alamri, Shuaa. "A Corpus-Based Study on the Calquing of Arabic Subtitles in English and French Movies." *International Journal of Linguistics, Literature and Translation* 7/12 (2024), 196-204. <https://doi.org/10.32996/ijllt.2024.7.12.22>.
- Gökalp, Ziya. *Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- Golden, Peter. "Ortaçağ Doğu Slav Dilinde Türk Dili Öyküntüleri." çev. Hülya Uysal. *Dil Araştırmaları* 11/21 (2017), 201-210.
- Heinzel, Richard. *Über den Stil der Germanischen Poesie*. Londra: Trübner & Co., 1875.

- İlbaş, Songül. “Dilsel Boşluk Kavramı: Tanım, Sınıflandırma ve Örnekler.” *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 8/20 (2019), 26-46.
- İlbaş, Songül. *Türkiye Türkçesinde Dilsel Boşluk*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- TBD, Türkiye Bilişim Derneği. “Bilişimde Özenli Türkçe Çalışma Grubu”. 10.08.2025. <https://bilisimde.ozenliturkce.org.tr/onerilen-tum-terimler-ingilizce-turkce/>.
- İmer, Kamile - Özsoy, Sumru - Kocaman, Ahmet. *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- İmer, Kâmile. *Türkiye’de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Karakoç, Nihal Yetkin. “Structural Calques in Neologism Translation and Unintelligibility: The Case of Generation X”. *Turkish Studies* 9/3 (2014): 1611-1619. <http://doi.org/10.7827/TurkishStudies.6492>
- Karaağaç, Günay. “Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler”. *Türk Dili* 552 (1997), 499-510.
- Karaağaç, Günay. *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Karaağaç, Günay. *Türkçenin Alıntılar Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1. Basım, 2015.
- Karaman, Burcu İlkay. “Terim Oluşturma Yöntemleri”. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı* 57/2 (2009), 45-59.
- Kısa, Oğuzhan. *Güncel Türkçe Sözlük’te Sözlüksel Boşluk (Türkmen Türkçesi Temelinde)*. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023.
- Öztürk, Mevlüt. *Methods Used in The Media for the Arabicization of Scientific and Technical Terms in English*. Çanakkale: Paradigma Yayınları, 2022.
- Sağlam, Musa Yaşar. “Türkçe’deki Terim Sorunsalı”. *Türkbilig* 14 (2007), 168-176. Şaş, Ali Kemal. “Türkçe Arapça İlişkileri Bağlamında Anlam Aktarması Yoluyla Oluşmuş Bitki Adları”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi* 9/2 (2020), 572-588.
- Şaş, Ali Kemal. “Türkçede Terim Oluşturma Yolları ve Bilişim Terimlerinin Oluşum Süreçleri”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 21 (2020): 242-256. <https://doi.org/10.29000/rumelide.843314>
- Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*. Erişim 24 Ağustos 2025. <http://terim.tuba.gov.tr/>.
- Uysal, Hülya. “İlk Dönem Türkçeleştirme Çalışmalarında (1932-1950) Öyküntü Yöntemi (Calque) ve Örnekleri”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi* 20/2 (2013), 111-134. https://doi.org/10.1501/Trkol_0000000261
- Üçok, Necip. *Genel Dilbilim Lenguistik*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 1. Basım, 2004.
- Vinay, Jean-Paul - Jean, Darbelnet. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. çev. Juan C. Sager - M.-J. Hamel. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 1995.

Vardar, Berke. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 1. Basım, 1998.

Yağbasan, Mustafa. “Kültürlerarası Etkileşim Bağlamında Türkçe ve Yunanca’daki Ortak Sözcüklerin Değerlendirilmesi”. *Fırat University Journal of Social Sciences* 20/1 (2010), 367-388.